

Értelmiségi és kutatóképzés a kislétszámú kisebbségi régiókban és szórványterületeken

Szerk. Berényi Dénes. Az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság Kiadása. Budapest, 2006. 51 lap

2006 júniusában az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága kihelyezett ülést tartott a szlovéniai Lendván. A kihelyezett üléshez szimpózium csatlakozott, amelyen a Szlovéniából, Horvátországból, Ausztriából, valamint Szlovákiából és Romániából érkezett tudósok mondták el véleményüket és sajátos helyzetüket az értelmiségi képzéssel és a tudós utánpótlással kapcsolatban. Ennek a szimpóziumnak az előadásait tartalmazza ez a kis kötet.

Miről is van szó? – kérdezi *Berényi Dénes*, a kötet szerkesztője bevezetőjében. S így felel erre a kérdésre: „A Magyarországot körülvevő országok közül vannak olyanok, amelyekben nagy számú magyar kisebbség él... Azoknak az országoknak a magyar kisebbségéről, illetve tudományosságáról sem szabad azonban elfelejtkeznünk, amelyeknek a létszáma viszonylag kicsi... Ezek magyar tudományossággal kapcsolatos problémái sok tekintetben mások, mint a nagy régióké.” (5. l.)

Mi a helyzet azokban az országokban, ahol kis létszámú magyarság él? Erre a kérdésre Szlovéniából *Bence Lajos* (Muravidéki Tudományos Társaság), Horvátországból *Horváth László* (UR Boskovic Intézet), Ausztriából pedig *Somogyi Attila* (Burgenlandi Magyarok Népfőiskolája) kísérel meg választ adni.

A muravidéki magyar tudományosság kezdeteit az 1980-as évekre vezeti vissza *Bence Lajos*. E tudományosság (vagy szerényebben, szellemi, értelmiségi lét) jórészt a maribori egyetem magyar tanszékének vendégtanárait, az ő munkásságukra, illet-

ve a *Naptár* című éves szlovéniai magyar szemlére támaszkodott. Fő kiadványuk mégsem ez, hanem a *Muratáj* című irodalmi-irodalomtörténeti havi lap, amely azonban nemcsak sajtóorgánum, hanem egyben közösségszervező erő is.

Horváth László (Horvátország) szerint a jelenleg ott élő magyarság töredék részének volt vagy lesz valódi köze az országhoz – mivel egyszerűen nem is ott születtek. Ebből az a kép bontakozik ki, amely szerint sem lakóhelyet változtatni, sem a megszkott és bevált kapcsolatokat megtartani nem volt és ma sem igen van erejük. A horvátországi magyar értelmiség számára az Oktatási és Kulturális Minisztérium Határon túli Kisebbségek Főosztályának tevékenysége nélkülözhetetlen. *Horváth* többek között egy magyar nyelv és irodalom tanszék megnyitását javasolja az eszéki egyetemen. Emellett sürgeti a tudományos projektumok pályázati támogatását. Végül megállapítja, hogy magyar nyelvű könyvek írása és kiadása nélkül az értelmiségi lét Horvátországban sem lehetséges; legalábbis magyarul nem.

A burgenlandi magyarság zöme nem odavaló, hanem különböző időpontokban, de leginkább 56-ban jött át Magyarországról. A felsőöri kétnyelvű gimnázium megnyitása, szervezése és fönntartása *Somogyi Attila* szerint igen jó hatással van a burgenlandi magyar anyanyelvű értelmiségképzésre. 2002-ben magyar akadémikus- és diákklubot szerveztek. De a kulcskérdés mégis az, hogyan támogatja az anyaország a burgenlandi magyar anyanyelvű értelmiséget.

A nagyobb magyar kisebbséggel rendelkező országokban is vannak szörványterületek, és ezek helyzete sok tekintetben hasonlít a kis létszámú kisebbségi régiókéhoz.

Alabán Ferenc (Szlovákia) úgy látja, hogy a magyar tanító- és tanárképzésben nincsenek jól meghatározott célok, nincsenek melléjük rendelt eszközök. Négy felsőfokú intézményben folyik magyar szakos képzés (Pozsony, Nyitra, Besztercebánya, Komárom). Azonban egyikben sincs tudományosan megalapozva a magyar szakosok képzésének jövője, és egyik sem olyan intézmény, amely koordinálhatná a többiek tevékenységét. Ezeket az intézményeket egymással nem integrálni kellene, ahogy a jelenlegi felsőoktatás-politikai divatok diktálják, hanem mintegy hálózatba szervezni.

Romániából, a legnagyobb határon túli magyar közösségről hárman is tudósítanak. *Delesaga Gyula* (Temesvár) előbb a második magyar, majd ténylegesen román műszaki egyetemet mutatja be, fölvezolv a funkciót a Bánság szörvány magyarságának képzésében. Egy szörványkollégium szükségességét hangsúlyozza, amely az egyetemmel párhuzamosan működne, alapképzést és magiszteri képzést, később pedig akár doktori képzést is adhatna.

Száva János (Brassó) a sokak számára itthon ismeretlen Transszilvánia Állami Egyetemet mutatja be, amelyen a magyarság számára megfelelő műszaki utánpótlást képezne. Nagy segítség volna ehhez olyan egy információs csomag, amely az anyaországi kutatók elérhetőségét, érdeklődési körüket, kutatási eredményeik adatait tartalmazná.

Végül *Molnár Szabolcs* (Bukarest) a Bukaresti Tudományegyetemről érkezve a bukaresti magyarság sajátos helyzetét firtatja. Az elkallódás legnagyobb veszélyének azt látja, hogy a fiatalok kikerülve az egyetem hatósugarából előbb-utóbb itt is a szörványmagyarság sorsára jutnak. Ezen a

helyezeten próbál javítani a Romániai Hungarológiai Társaság, amely arra törekszik, hogy a regáti régiót az erdélyi tömbmagyarsággal kösse össze.

Az előadásokat és hozzászólásokat végigolvasva néhány markáns hasonlóság merül föl. A leginkább látványos az *anyaország nélkülözhetetlen szerepe*. Amint ez a szerep meggyöngül – az anyaország kisebbségi politikája elbizonytalanodik, dezorientálódik –, a kisebbségben élő kutatók, tanárok és tudósok is azonnal megérzik. Különösen igaz ez a szörványhelyzetben élőkre, akik a szó szoros értelmében ki vannak szolgáltatva az anyaországból érkező segítségnek. Valójában azonban nincs minőségi különbség e tekintetben tömbmagyarság és szörványmagyarság között; inkább csak mennyiségi, időbeni különbségek vannak. Az egy tömbben élők valamivel tovább tudnak kitartani, ápolni tudományos hagyományait, kísérletezni a fölzárkózással, mint a szörványban élők. Előbb-utóbb azonban ők is – még az egy tömbben élő erdélyi magyarság is – kiszorulnak a hazai és nemzetközi tudományoságból az anyaország támogatásai nélkül.

A másik föltűnő hasonlóság ezek közt a helyzetleírások között a *felsőoktatás kulcsszerepe*. Ahol anyanyelvű képzés létezik, ott van esély arra, hogy a magyar nyelvű tudományosság is tovább éljen. Ahol ilyen képzés nincs, ott a megsokszorozott erőfeszítések is csupán ideig-óráig jelentenek segítséget. E tanulmányok alapján valójában azt mondhatnók, hogy a tudományos utánpótlás kérdése nem is kérdés önmagában; hanem csupán az anyanyelvű oktatással együtt volna szabad föltenni és megpróbálni megoldani.

Végül a harmadik hasonlóság a különböző helyzetek között a *közleledő EU csatlakozás hatása*. Akik már benne vannak az Európai Unióban, azoknak a számára kéz-

zel fogható a kitágult horizont. Akik még előtte állnak – pl. Horvátország –, azoknak inkább csak az ígélet földje. Akár így, akár úgy, az Európai Unió és a tagság mégis csak kétélű fegyver. Egyrészt kiszabadít a szűkre szabott nemzeti keretből (lehetővé téve mindenekelőtt az anyaországgal történő könnyebb kommunikációt). Másrészt viszont meg is nyitja a piacot, amelyen a

kisebbségi helyzetben lévő magyar tudósok, kutatók talán több eséllyel boldogulhatnak, mint hazájukban. Mindnyájunk előtt ismert dilemma ez. S csak a jövő fogja meghozni, hogy a határon túli magyarság tudományos utánpótlásának támogatása jószándékú kísérletezés marad, vagy pedig az európai csatlakozás egyik nyertese.

Kozma Tamás

Peregrinatio Hungarica
Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen
Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert

(Hrsgb. von Márta Fata, Gyula Kurucz und Anton Schindling)
Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2006. 548 lap

2003. október 17–18-án a németországi Tübingenben, az Eberhard Karls Egyetemen rendezett nemzetközi tudományos konferencia nyomtatásban megjelent, német nyelvű előadásait tartja kezében az olvasó. A könyv a Contubernium Tübinger Beiträge zur Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte 64. kötete, mely magyarországi diákok felsőfokú tanulmányait mutatja be németországi és osztrák felsőoktatási intézményekben a koraújkortól kezdve napjainkig, illetve utolsó tanulmányában a budapesti Andrássy Gyula német nyelvű egyetem magyar és külföldi hallgatóira is kitér.

Nem meglepő, hogy éppen a Tübingeni Egyetem vállalta 2003-ban a magyar–német–osztrák peregrinációs kapcsolatok bemutatását konferencia keretében, illetve segítette a jelen kötet megjelenését, hiszen a kötet egyik szerkesztője, az egyetem történész professzora, Anton Schindling kiváló ismerője – többek között – a kora újkori oktatástörténetnek, peregrináció-kutatásnak. A kötet másik szerkesztője, Fata Márta az

Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde munkatársa, a Tübingeni Egyetem Történelem Intézetének óraadója 2000-ben publikálta Ungarn, das Reich der Stephanskrone, im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Multiethnizität, Land und Konfession 1500 bis 1700 című kötetet, mely német nyelven tárja az olvasó elé a kora újkorban három részre szakadó Magyarország politikai és vallási küzdelmeit. A harmadik szerkesztő, Kurucz Gyula, az 1990-ben létrejött stuttgarti Magyar Intézet igazgatójaként a magyar kultúra németországi megismertetésében vállalt fontos szerepet.

A kötet – bár az egyes tanulmányok igen részletesen foglalkoznak a felsőoktatási intézmények diákjaival és az egyetemeknek a magyar tudományos életre gyakorolt hatásával – nem törekedhetett terjedelmi okok miatt a teljességre a tekintetben, hogy valamennyi németországi és osztrák egyetemre kitérjen, amelyeken magyarországi diákok valaha megfordultak. Az olvasó hi-